

Apie Teismą

Europos Žmogaus Teisių Teismas yra įkurtas pagal 1950 m. Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvenciją; nuo 1998 m. jis tapo nuolat veikiančia tarptautine teismine institucija, kuri nagrinėja skundus fizinių asmenų, asmenų grupių bei nevyriausybinių organizacijų, teigiančių, kad pažeistos jų teisės ar laisvės, įtvirtintos Europos žmogaus teisių konvencijoje ir jos papildomuose protokoluose. Lietuvos Respublikai Konvencija ir jos ketvirtasis, septintasis bei vienuoliktasis protokolai įsigaliojo 1995 m. birželio 20 d. Konvencijos pirmasis protokolai įsigaliojo 1996 m. gegužės 24 d., Konvencijos šeštasis protokolai įsigaliojo 1999 m. liepos 8 d., o Konvencijos 13 protokolai - 2004 m. gegužės 1 d.

Teisme yra tiek teisėjų, kiek ir valstybių - Konvencijos dalyvių (Aukštųjų Susitariančių šalių). Tačiau teisėjai dirba savo vardu, jie savo šaliai neatstovauja, savo veikloje teisėjai yra nepriklausomi ir nešališki. Teisėjus renka Parlamentinė Asamblėja iš trijų šalies pateiktų kandidatų sąrašo šešerių metų kadencijai. Teisėjai gali būti perrenkami, tačiau pusės per pirmuosius rinkimus išrinktų teisėjų kadencija baigiasi po trejų metų. Pagal reglamentą teismą sudaro penki skyriai, kurių sudėtis nustatoma trejiems metams, atsižvelgiant į geografinį, lyčių atstovavimo bei skirtingų šalių narių teisės sistemų atstovavimo proporcingumą.

Europos Žmogaus Teisių teisėju iš Lietuvos Respublikos nuo 1994 m. birželio mėnesio iki 2004 m. (2 kadencijas) buvo Pranas Kūris, nuo 2004 m. lapkričio mėnesio – **Danutė Jočienė**.

Skundą dėl žmogaus teisių ar laisvių pažeidimo vienoje valstybėje gali paduoti ir kita valstybė. Europos Žmogaus Teisių Teismas priima skundus tik prieš tas valstybes, kurios yra Konvencijos (bei atitinkamų jos protokolų) dalyvėmis. Teismui apskųsti galima tik tuos tariamus ar tikrus žmogaus teisių ar laisvių pažeidimus, kuriuos padarė valstybės valdžios, valdymo, teisminės ir pan. institucijos ar pareigūnai. Teismas nenagrinėja skundų dėl žmogaus teisių ar laisvių pažeidimo, kuriuos padaro privatūs asmenys, įmonės ar organizacijos.

Teismas priima skundus tik tuo atveju, jei jis atitinka dar kelias formalias sąlygas:

- 1) turi būti panaudotos visos valstybės vidaus teisinės gynybos priemonės;
- 2) nuo galutinio valstybės institucijos sprendimo nėra praėję 6 mėnesiai;
- 3) analogiško skundo nenagrinėja kita tarptautinė institucija (pvz. Jungtinių Tautų Žmogaus teisių komitetas); ir
- 4) skundas nėra anonimiškas.

Formaliai kiekvieno skundo tyrimas Europos Žmogaus Teisių Teisme pereina tris stadijas, kurių metu Teismas priima šiuos sprendimus:

- 1) skundo priimtinumą,
- 2) taikus susitarimą, ir

3) sprendimas dėl skundo esmės.

Pripažinus skundą nepriimtinu, jo tyrimas laikomas baigtu. Taikaus susitarimo atveju valstybė ir pareiškėjas susitaria dėl sąlygų (piniginės kompensacijos, tam tikrų valstybės veiksmų ir pan.), kuriomis pareiškėjas sutinka užbaigti skundo nagrinėjimą. Sprendimu dėl skundo esmės Teismas pripažįsta, kad teisė arba laisvė buvo pažeista arba nebuvo pažeista.

Pastaruoju metu Teismas, vadovaudamasis Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos 29 straipsnio 3 dalimi, dažniausiai iš karto sprendžia dėl pareiškimo priimtumo ir dėl jo esmės.

Konstatavęs pažeidimą, Teismas gali iš valstybės priteisti piniginę kompensaciją, kuri turi būti sumokėta ne vėliau kaip per 3 mėnesius nuo sprendimo paskelbimo dienos. Teismo procesas, kaip taisyklė, vyksta raštu ir tik ypatingais atvejais šaukiamas žodinis bylos nagrinėjimo posėdis. Teismo reglamentas numato galimybę suteikti nemokamą teisinę pagalbą asmenims, neišgalintiems susimokėti, tačiau tokia pagalba gali būti suteikta tik pripažinus skundą priimtinu.

Pagal Konvencijos 46 straipsnį atlikti Teismo sprendimų vykdymo priežiūrą yra pavesta Europos Tarybos Ministrų Komitetui. Europos Tarybos Ministrų Komiteto patvirtintose Sprendimų ir taikių susitarimų sąlygų vykdymo priežiūros taisyklėse yra numatyta, kad Europos žmogaus teisių teismo sprendimų vykdymas gali apimti: 1) Teismo priteisto teisingo atlyginimo (piniginės kompensacijos) bei bylinėjimosi kaštų ir išlaidų sumokėjimą; 2) kitokių individualiųjų priemonių, nesusijusių su atitinkamų sumų sumokėjimu, priėmimą; 3) bendrųjų priemonių, siekiant nutraukti panašius pažeidimus arba užkirsti jiems kelią, priėmimą.

Dėl atstovavimo Europos Žmogaus Teisių Teisme ir kai kurių kitų bylų nagrinėjimo klausimų

Bendras principas

Pirmiausia turi būti pabrėžta, kad bylos parengimą pagal asmens pateiktą skundą Teismui ir jos tolesnio nagrinėjimo procedūras aiškiai reglamentuoja Teismo priimtas reglamentas. Juo vadovaujasi Teismas ir šis reglamentas yra vienodai taikomas ir privalomas tiek valstybei, atstovaujama jai jos atstovo, tiek pačiam skundo pareiškėjui. Taigi daugelio žemiau paaškinamų klausimų sprendimas nepatenka į Lietuvos valstybės institucijų kompetencijos sritį, o yra reguliuojamas Teismo reglamento. Šį reglamentą galima rasti EŽTT interneto svetainėje (adresas: <http://www.echr.coe.int>).

Pareiškėjų atstovavimas Teisme

Atstovavimo pareiškėjui klausimus reguliuoja Teismo reglamento 36-1 taisyklė. Ji nustato, kad kreipiantis į Teismą nebūtina turėti atstovą, taip pat šis asmuo nebūtinai turi būti praktikuojantis advokatas. Tačiau vėlesnėje bylos nagrinėjimo stadijoje, kai Teismas prašo Vyriausybės pateikti raštiškus komentarus dėl skundo, pareiškėjui privaloma turėti atstovą. Kolegijos pirmininkas gali leisti asmeniui pačiam vesti savo bylą tik išimtiniais atvejais. Pareiškėjui atstovauti gali teisininkas, turintis teisę užsiimti advokato praktika vienoje iš Konvencijos valstybių ar, Kolegijos pirmininkui leidus, bet kuris kitas asmuo. Pažymėtina, kad nuo šio momento Teismas

susirašinėja su pareiškėju arba jo atstovu viena iš dviejų oficialių Europos Tarybos kalbų (anglų arba prancūzų). Taigi pareiškėjo atstovu nagrinėjant bylą Teisme gali būti jo pasirinktas asmuo, atitinkantis minėtus Teismo reglamento reikalavimus.

Pagal Teismo reglamento 91 taisyklę ne bylos nagrinėjimo pradžioje, o vėliau – po to, kai Teismas nusprendžia pateikti klausimus dėl bylos Vyriausybei ir gaunami jos atsakymai – pareiškėjas gali prašyti iš Teismo nemokamos teisinės pagalbos. Ši pagalba suteikiama tais atvejais, jei pareiškėjas neturi pakankamai lėšų apmokėti advokato išlaidoms ir jei Teismas nusprendžia, jog teisinis atstovavimas būtinas tolimesniam bylos nagrinėjimui. Teismui pripažinus Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos Konvencijos (toliau – Konvencija) pažeidimą, gali būti priteistas teisingas atlyginimas, į kurį įeina ir bylinėjimosi išlaidų, įskaitant ir išlaidas atstovavimui, atlyginimas.

Teismo dokumentų vertimai

Teismo reglamento 34-1 taisyklė numato, kad oficialios Teismo kalbos yra anglų ir prancūzų, tačiau pareiškėjas Teismo kanceliarijai gali rašyti bet kurios valstybės, ratifikavusios Konvenciją, oficialia kalba ar viena iš oficialių kalbų. Pradinėje bylos nagrinėjimo stadijoje Teismas susirašinėja su pareiškėju ta kalba, kuria pareiškėjas kreipėsi į Teismą, tačiau vėliau, o ypač tuo atveju, jei Teismas neatmeta pareiškimo ir praneša apie pastarąjį Vyriausybei, visi Teismo raštai pateikiami arba anglų, arba prancūzų kalbomis. Nuo šio momento pareiškėjas arba jo atstovas taip pat privalo pateikti atsakymus viena iš šių kalbų, nebent Teismo kolegijos pirmininkas yra leidęs vartoti oficialią valstybės kalbą.

Taigi konstatuotina, kad tais atvejais, kai Teismui pareiškėjas pateikia pareiškimą ne viena iš oficialių Teismo kalbų (t.y., ne anglų ir ne prancūzų k.), Teismas pats užtikrina gauto pareiškimo vertimą. Pastebėtina, kad ir pradinėje stadijoje pareiškėjui nėra draudžiama pačiam pateikti šį vertimą arba kreiptis į Teismą viena iš oficialių Teismo kalbų. Asmenys, pateikę pareiškimą ne viena iš oficialių kalbų ir norintys šioje proceso stadijoje susipažinti su pateiktų dokumentų vertimu į oficialią Teismo kalbą, turi kreiptis į Teismą. Teismo reglamento 33 taisyklė nustato Teismo kanceliarijai pateiktų dokumentų viešumo taisyklę. Aiškinti ir taikyti šią normą gali tik Teismas. Toje Teismo proceso stadijoje, kai dokumentai Teismui yra pateiktini tik anglų ar prancūzų kalbomis, vertimu turi pasirūpinti pats pareiškėjas.